

СТАНОВИЩЕ

По защита на образователната и научна степен „Доктор” на Мария Георгиева Пашова – редовен докторант в НАИМ-БАН с дисертационен труд „Сграфито керамика от Североизточна България (XIII – първата половина на XV в.)”

**Рецензент: проф. д.и.н. Георги Георгиев Атанасов – РИМ Силистра,
Силистра 7500. Ул. „Раковски” № 24.**

Представеният за рецензиране труд от Мария Георгиева Пашова за придобиване на образователна и научна степен "доктор" включва общ обем 215 страници, 99 таблици, 45 приложения и 5 карти

По структурата: Увод, Глава 1. Историография Глава 2. Класификация и типология Глава 3. Характеристика и сравнителен анализ на керамичния комплекс в изследваните обекти. Заключение. Структурата е подходяща, като за адмириране е и начинът по който отделните глави са „разгърнати” на подтеми, с което въвежда читателя по най-добър начин в проблематиката

Същественият въпрос е доколко предложената тема е дисертабилна. Моят отговор е категорично Да! Основанията ми са следните. Първо такова изследване за сграфито керамиката, което да обхване такъв голям регион не е правено. Още повече става въпрос за базова територия на Второто българско царство. На пръв поглед изглежда оправдано изключването на водещите центрове Цариград-Търнов и Червен, още повече че керамичния ансамбъл от там като цяло е публикуван. Ето защо е препоръчително авторката специално да обоснове географските граници на Североизточна България. Второ. Поставянето на XV в. като горна граница е основателно и често пренебрегван проблем от мнозинството изследователи по тази

тема, защото, поне досега, принципни отлики между сграфито керамиката от XIV и XV в. не се забелязват. За това има и исторически основания, понеже de jure краят на Второто българско царство е с горна граница във 2/4 на XV в. Друг е въпросът, дали горната граница да не се изтегли до края на XV в., защото сериозните промени в керамичния ансамбъл отчетливо се наблюдават в края на XV – началото на XVI в. 3. Сграфито керамиката в Североизточна България има разпространение в две обособени зони – Черноморието и вътрешността с принципни отлики – проблем, който не е изследван специално.

Уводът е разгърнат в две части 1. Предмет, цели и задачи на изследването. Методология. 2. Хронологически и териториален обхват. И това е основателен подход. Представената методология не буди възражения. Хронологическият обхват е защитен добре с културно-исторически рамки. По териториалния обхват може да се поработи още, поне в насока къде е природо-географската и културно-историческата западна граница на Североизточна България.

Историографията. Докторантът демонстрира задълбочени познания по литературата, касаеща сграфито керамиката, както в изследвания регион, така в България, но и във византийския културен /”палеологов”/ кръг, където тя се разпространява. На пръв поглед е отделено прекалено голямо внимание на чуждите изследвания по темата, но те въвеждат сравнително добре в тематиката. Може да се помисли не е ли по-добре първо да се проследят изследванията касаещи Североизточна България, след това съседните зони – примерно Северна Добруджа, Централна и Западна България, Южна България, Влахия и след това да се премине към Северното Черноморие, Кавказ, Византия и т.н. Разбира се, това е въпрос на предпочитание и преценка, но М. Пашова демонстрира впечатляваща информираност, което проличава и в следващите глави. Свидетели сме не

изобщо на посочване на отделни изследвания, но и синтезиран анализ на достиженията на отделни автори за отделни центрове. Можела е да бъде и по-критична относно някои постановки и датировки, но чувството за такт навярно я е възпряло да анализира в критичен план изследвания от 60-те – 70-те години на XX в.

Класификация и типология . Добре свършена работа със задълбочени познания по литературата. Само бих препоръчал да не се изпада в детайли и подробности в желание да се цитират подробно всички тези – може и по-стегнато. Иначе ерудицията е налице.

Темата за Хронологическия обхват е много важна и авторът аргументира началната дата в XIII в. Дори от задълбочения ѝ преглед се долавя че може да постави като *terminus post quem* и втората половина на XII в. Тя има обаче един исторически репер – Падането на Константинопол 1204 г, респективно началото на Възстановеното /Второто/ българско царство в 1185/6 г. Въпрос на избор е дали да се наблегне на археологически или исторически маркери.

Висок професионализъм се долавя в представянето на седемте групи сграфито керамика – което за мен е въведение към сърцевината на дисертационния труд. Тази типология е добре аргументирана, достатъчно разгърната с подгрупи, но и тук авторката е прекалено подробна. Може да се помисли дали всяка група да не започне с представяне на паметниците от българския Североизток и след това от други области, близки и далечни региони, защото при този подхода акцента на темата се замъглява. Иначе в изводите са силно аргументирани , като вече е акцентът е върху центрете в Североизтока. Тук имам една препоръка. В Североизточна България през XIII и специално през XIV в. се долавят 3 обособени географски, исторически и политически региона – Черноморието от зоната на Варна до

Калиакра, Подунавието от Силистра/и Пъкююл луй Соаре с Кокони!/ до Тутракан /след последните открития до Русе/ и Провадийска-шуменско-преславския регион. При това трите региона са сравнително изолирани с необитаеми зони. Сграфито керамиката е своеобразна инсигна на материалната култура и би могло да се провери специално общото и различното в разпространението на седемте групи в трите зони. Постъпки в тази насока обаче има, защото М. Пашова правилно е забелязала и документирала отликите в керамичния ансамбъл по Черноморието с керамичния ансамбъл в крепостите и градовете във вътрешността. И причините за това в известна степен са доловени правилно.

Според мен сърцевината на дисертационния труд е Глава 3. Характеристика и сравнителен анализ на керамичния комплекс в изследваните обекти. Много стегнато, като е използвана цялата налична литература /в повечето случаи авторът е имал личен контакт с керамичния ансамбъл/ е представена сграфито керамиката от 11 центъра на Североизточна България. Относно тях не долавям съществени пропуски, но имам и една забележка. Около повечето от представените градове и крепости има сателитни или близки селища, в които също е открита сграфито керамика – примерно Емона до Варна, Кранево до Калиакра, Петрич кале до Провадия, Ветрен и Тутракан до Силистра, които също би могло да се включат в този списък, което би дало по голяма дълбочина, на изследването, дори база за по-общи културно-исторически коментари. Иначе докторантът добре познава керамиката от тези по-малки селища и крепости и това може да се види добре в коментарите и цитиранията в гл. 3. Където са посочени повечето публикации. Би могло и да се отдели внимание на факта, че на юг от Дунав до Предбалкана, респективно Провадийско дефиле и на изток от Черноморието до р. Бели лом /почти цялата вътрешност на Добруджа и Лудогорието/ няма нито едно селище

или крепост , където да е открита сграфито керамика и изобщо керамика XII-XV в. Този факт, без да се навлиза дълбоко в проблематиката, респективно да се преекспонира, трябва да се отбележи, защото това е 70% от територията на Североизточна България, която е тема на дисертационния труд.

Тези забележки обаче са дребни и несъществени на фона на много доброто впечатление, което оставя в читателите дисертационния труд. Авторът си е поставил серия от цели, които се вижда че изпълнил , особено в заключителната част.

Най-последно ще отбележа и високата култура на документиране и поднасяне на информацията, което в още по-голяма степен повишава нивото на дисертационния труд. Затова ***препоръчвам на научното жури да присъди на М. Пашова образователната и научна степен „доктор“.***

Рецензент:

Проф. д.и.н. Георги Атанасов